Zarządzanie

Dobrowolne ujawnienia informacji finansowej

Ewa Śnieżek
Michał Wiatr

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Dobrowolne ujawnienia informacji finansowej

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Zarządzanie

Dobrowolne ujawnienia informacji finansowej

Ewa Śnieżek
Michał Wiatr

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Łódź 2020

Ewa Śnieżek, Michał Wiatr – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania
Katedra Rachunkowości, 90-237 Łódź, ul. Matejki 22/26

RECENZENT
Józef Pfaff

REDAKTOR INICJUJĄCY
Monika Borowczyk

OPRACOWANIE REDAKCYJNE
Monika Poradecka

SKŁAD I ŁAMANIE
Mateusz Poradecki

KOREKTA TECHNICZNA
Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI
Agencja Reklamowa efectoro.pl

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/fgnopporn

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ

© Copyright by Authors, Łódź 2020
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.09572.19.0.K

Ark. druk. 14,375

ISBN 978-83-8142-994-8
e-ISBN 978-83-8142-995-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 665 58 63

Spis treści

Wprowadzenie **9**

1. Dobrowolne ujawnianie informacji w raportach biznesowych **13**
1.1. Ujawnienia dobrowolne w świetle krytyki współczesnej sprawozdawczości finansowej 13
1.2. Teoretyczne podstawy ujawnień dobrowolnych 19
1.2.1. Luka komunikacji w kontekście wybranych teorii objaśniających praktykę dobrowolnych ujawnień 19
1.2.2. Determinanty rozwoju ujawnień dobrowolnych 26
1.3. Przegląd badań z zakresu dobrowolnych ujawnień informacji finansowej i niefinansowej 29
1.4. Modelowanie i wizualizacja informacji finansowej i niefinansowej – badanie potrzeb użytkowników w zakresie doskonalenia raportów rocznych 49
1.4.1. Cel badania empirycznego i hipotezy badawcze 49
1.4.2. Wyniki badania 54

2. Teorie bilansowe jako fundament tworzenia współczesnych modeli sprawozdawczości finansowej **65**
2.1. Wprowadzenie 65
2.2. Przegląd teorii bilansowanych w poszukiwaniu wzorca sprawozdawczego 67
2.2.1. Teorie bilansowe jako fundament współczesnej sprawozdawczości 67
2.2.2. Statyczne teorie bilansowe 70
2.2.3. Dynamiczne teorie bilansowe 72
2.2.4. Teorie bilansu organicznego 75
2.2.5. Inne teorie bilansowe 76
2.3. Teoria bilansu w ujęciu przedsiębiorcy Wilhelma Osbahra 77
2.3.1. Podstawowe założenia teorii bilansu przedsiębiorstwa 77
2.3.2. Uniwersalność zastosowania teorii Osbahra 91
2.4. Teorie bilansowe jako podstawa rachunkowości przepływów pieniężnych 93
2.4.1. Prace C. Sganziniego i E. Schmalenbacha 93
2.4.2. Teorie E. Walba i E. Kosiola 97
2.5. Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne jako element raportu biznesowego 103

3. Propozycje dodatkowych, dobrowolnych ujawnień do bilansu, rachunku zysków i strat, i sprawozdania z przepływów pieniężnych **113**
3.1. Dobrowolne ujawnienia w kontekście ewolucji sprawozdawczości finansowej i raportowania zintegrowanego 113
3.2. Propozycja dobrowolnych ujawnień do bilansu i rachunku wyników oparta na teorii bilansowej Osbahra 123
3.3. Dobrowolne ujawnienia informacji o przepływach pieniężnych 139

3.3.1. Podstawy teoretyczne propozycji dobrowolnych ujawnień informacji o przepływach pieniężnych 139
3.3.2. Propozycja struktury raportu z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych 152
3.4. Modelowanie dobrowolnych ujawnień – uwagi końcowe 156

4. Rekomendacje w zakresie przyszłych kierunków doskonalenia raportowania biznesowego w kontekście praktycznej weryfikacji propozycji dobrowolnych ujawnień 159
4.1. Propozycja dodatkowych, dobrowolnych ujawnień – przykład 159
4.1.1. Obowiązkowe ujawnienia sprawozdawcze wynikające z istniejących regulacji prawnych 159
4.1.2. Proces segregacji informacji finansowych z rachunku zysków i strat zgodnie z założeniami teorii bilansowej Osbahra 163
4.1.3. Proces segregacji informacji finansowych z bilansu zgodnie z założeniami teorii bilansowej Osbahra 166
4.1.4. Bilans według założeń Osbahra – dodatkowe ujawnienie dobrowolne 169
4.1.5. Dodatkowe, dobrowolne ujawnienia w zakresie przepływów pieniężnych 171
4.2. Badanie opinii na temat propozycji dodatkowych, dobrowolnych ujawnień informacji w raportach rocznych przedsiębiorstw 177
4.2.1. Cel badania i hipotezy badawcze 177
4.2.2. Wyniki badania 180
4.2.3. Podsumowanie badania 195
4.3. Dobrowolne ujawnienia – rekomendacje na przyszłość 197
4.3.1. Społecznie odpowiedzialne raportowanie biznesowe jako kierunek doskonalenia ujawnianych informacji o przedsiębiorstwie 197
4.3.2. Współczesne trendy dobrowolnego ujawniania informacji o przepływach pieniężnych 200
4.4. Wielowymiarowa komunikacja jako wyzwanie dla systemu rachunkowości 203

Podsumowanie 209

Bibliografia 213

Spis ilustracji 225

Spis tabel 227

To do our work, we all have to read a mass of papers.
Nearly all of them are far too long.
This wastes time, while energy has to be spent in looking for the essential points.

Winston Churchill

Wprowadzenie

Informacja odgrywa ważną rolę we wszystkich aspektach życia: kulturze, gospodarce, polityce. Szczególnie istotne znaczenie ma dla funkcjonowania przedsiębiorstw, ze względu na ciągłe zmiany zachodzące w ich otoczeniu. Informacja jest jednym z podstawowych czynników kształtujących wartość przedsiębiorstwa. Kontrola informacji na temat możliwych rozwiązań stanowi skuteczny sposób wywierania wpływu na proces decyzyjny. Informacja jest terminem interdyscyplinarnym, specyficznym dobrem niematerialnym, zmieniającym oblicze wielu tradycyjnie zorganizowanych gospodarek świata. Jest niewyczerpywalna i kosztuje, a jej rozkład w otoczeniu jest nierównomierny, co z kolei wywołuje jej asymetrię. Informowanie w rozumieniu przekazywania informacji w postaci określonego przekazu wiadomości odpowiada zaledwie jednemu ze znaczeń zwrotu „komunikować". Oprócz przekazywania informacji komunikacja ma za zadanie przekazywać ją w odpowiedni sposób i osiągać przez komunikowanie inne niż informowanie cele, takie jak na przykład tworzenie więzi, ocieplanie kontaktów czy swojego wizerunku. Ma to znaczenie zwłaszcza w dyskusjach o informacjach finansowych i niefinansowych oraz ich komunikowaniu interesariuszom przedsiębiorstwa.

Informacje finansowe są generowane przez system rachunkowości rozumiany jako system informacyjny. System rachunkowości, wyodrębniony w ramach systemu informacyjnego zarządzania przedsiębiorstwem, musi funkcjonować tak, aby zapewnić prawidłową rejestrację zdarzeń gospodarczych i ich bieżący monitoring, aby w sposób jasny, rzetelny i wierny dostarczać informacji o jednostce zarówno zarządzającym, jak i otoczeniu.

W ostatnich dekadach obserwuje się, jak tradycyjne sprawozdanie finansowe stopniowo przekształca się w raport biznesowy, w którym koncentrują się informacje o potencjale przedsiębiorstwa, jego obecnej wartości oraz możliwościach podnoszenia jej w toku zrównoważonego rozwoju w kierunku budowania przedsiębiorstwa przyszłości. Stopniowe przechodzenie z raportowania finansowego do raportowania biznesowego wymaga zmian w sprawozdawczości przedsiębiorstw oraz dostosowania tych zmian do ewolucji priorytetów w biznesie. Szerszy zakres ujawnień, a co za tym idzie – ponoszone na publikację informacji koszty, mogą dodatnio wpływać na otoczenie rynkowe przez edukowanie interesariuszy.

Wiele zdarzyło się w ostatnich dekadach w obszarze raportowania dokonań przedsiębiorstw. Wciąż pojawiają się idee, które w warstwie teoretycznej uważa się za słuszne. Jednak praktyczny aspekt implementacji koncepcji teoretycznych zawsze wymaga wyczucia odpowiedniego momentu na wprowadzanie zmian, czasu i analizy doświadczeń.

Zarządy spółek często kierują się w określaniu jakości i zakresu ujawnianej informacji własnym interesem, nie zawsze zbieżnym z interesami kapitałodawców. Ta swoista asymetria informacyjna występowała już w przeszłości i trwa nadal, stanowiąc jedno z największych zagrożeń, nie tylko dla poszczególnych uczestników rynków kapitałowych, ale i dla efektywności tych rynków w ogóle. Całkowita eliminacja asymetrii informacyjnej nie jest zapewne możliwa, niemniej jej ograniczenie staje się ważnym zadaniem dla przedstawicieli różnych środowisk związanych z gospodarką lokalną i międzynarodową.

Sprawozdawczość finansowa jest najbardziej syntetycznym źródłem informacji o sytuacji finansowej i dokonaniach podmiotu. Wielowarstwowość tego źródła wynika bezpośrednio z oddzielenia funkcji własności od funkcji zarządzania, co spowodowało występowanie wielu stron zainteresowanych informacją finansową. Wzrost przejrzystości i jakościowo poprawnej zawartości informacyjnej sprawozdań jest dziś przedmiotem badań oraz intensywnych prac organizacji odpowiedzialnych za tworzenie globalnych standardów raportowania biznesowego.

Nieporównywalnie większa niż dotychczas skala zmian w sprawozdawczości finansowej jest spowodowana procesami globalizacji. Tworzenie globalnego systemu rachunkowości zostało zapoczątkowane już bardzo dawno. W niektórych krajach uczestnictwo w tych procesach przejawia się w podejmowaniu wysiłków w kierunku umiędzynarodowienia rozwiązań krajowych. Jednak większość krajów aktywnie włączyła się w procesy tworzenia i doskonalenia wzorców.

Podejmowane obecnie działania, zmierzające w kierunku budowania raportów biznesowych, mają na celu zmniejszenie do minimum asymetrii informacji otrzymywanych przez właścicieli i zarządy podmiotów. Redefiniowanie modelu sprawozdawczości finansowej oraz zmiany jej struktury i zakresu są uwarunkowane rozwijającymi się potrzebami informacyjnymi użytkowników sprawozdań. Zmiany celu sprawozdawczości finansowej są najbardziej widoczne w zakresie i jakości ujawnianej informacji. Te ostatnie stały się kluczowymi elementami w procesie kreowania wiarygodności przedsiębiorstw, jako cechy szczególnie istotnej w tworzeniu długotrwałych relacji z właścicielami i interesariuszami.

Nowe koncepcje raportów biznesowych promują nie tylko rozszerzenie zakresu informacji finansowej i zwiększenie jej przejrzystości, ale kładą coraz większy nacisk na poszukiwanie zestawu informacji, które podmiot ujawniałby dobrowolnie, w trosce o lepsze odwzorowanie działań przedsiębiorstwa. Inny staje się zatem wymiar

raportowania i wykorzystania informacji, zarówno tych raportowanych obligatoryjnie, jak i tych, o których ujawnieniu zarządy podmiotów decydują indywidualnie.

W świetle przedstawionych wyżej rozważań jako podstawową przesłankę podjęcia tej problematyki można określić potrzebę osadzenia współczesnych trendów rozwoju dobrowolnych ujawnień w sprawozdawczości finansowej w kontekście ewolucji teorii bilansowych, czyli fundamentu współczesnej sprawozdawczości, odwzorowanych w literaturze, badaniach i praktyce światowej. Opracowanie stanowi wynik kilkunastoletnich badań autorów, zarówno literaturowych, jak i empirycznych, oraz doświadczeń praktycznych.

Celem publikacji jest przedstawienie propozycji doskonalenia dobrowolnych ujawnień informacji finansowej w sprawozdaniach podmiotów gospodarczych oraz podkreślenie ich znaczenia w raporcie biznesowym XXI wieku, a więc wskazanie na potrzebę kształtowania nowego modelu sprawozdawczości jako podstawowego nośnika informacji o przedsiębiorstwie. Osiągnięciu przyjętego celu opracowania została podporządkowana jego struktura, która obejmuje wprowadzenie, cztery rozdziały i zakończenie.

W opracowaniu zostało podjętych wiele wątków, które świadomie ujęto w sposób syntetyczny, ponieważ dalsze rozwijanie takich zagadnień nie miało znaczenia z punktu widzenia podstawowego celu publikacji. Nie poruszono tu również wielu zagadnień niezwykle ważnych w nauce i praktyce rachunkowości, ale mniej ważnych lub wręcz nieistotnych z punktu widzenia celu opracowania.

Reasumując, niniejsza publikacja obejmuje wieloaspektowe przedstawienie problematyki doskonalenia współczesnej sprawozdawczości finansowej przez propozycje dodatkowych, dobrowolnych ujawnień informacji rozważanej w kontekście nowoczesnych trendów raportowania biznesowego sytuacji finansowej i dokonań oraz perspektyw rozwoju przedsiębiorstwa.

1. Dobrowolne ujawnianie informacji w raportach biznesowych

1.1. Ujawnienia dobrowolne w świetle krytyki współczesnej sprawozdawczości finansowej

Informacja finansowa jest generowana przez systemy rachunkowości. Rachunkowość jest współcześnie rozumiana jako:

> […] system informacyjny służący użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych, zwłaszcza finansowych oraz rozliczania kierownictwa z odpowiedzialnego i efektywnego zarządzania powierzonym majątkiem" (Jarugowa i in., 1992, s. 8).

Powyższe stwierdzenie wyznacza nie tylko podstawowe ramy rachunkowości, ale również wskazuje na ponadczasowe możliwości i kierunki zmian jej oblicza, a przede wszystkim akcentuje znaczenie informacji finansowych przez nią generowanych. Skomplikowane i przenikające się wzajemnie aspekty teorii i praktyki gospodarczej powodują, że systemy informacyjne rachunkowości tworzą żywy, wciąż podlegający ewolucji element podmiotu gospodarczego, a nawet całej gospodarki. Ustalenie odpowiedniego poziomu i przejrzystości ujawniania informacji finansowych zależy wprost od poziomu społecznego dobrobytu osiąganego dzięki ujawnieniom. Przejrzystość i ujawnianie informacji stanowią jeden z filarów ładu korporacyjnego. Obecnie informacja jest jednym z najważniejszych atrybutów efektywnego procesu decyzyjnego. Spójność formy i struktury przekazu informacji finansowej można osiągnąć pod warunkiem harmonizacji rachunkowości finansowej, czyli wprowadzenia i przestrzegania określonych koncepcji i zasad nie tylko w poszczególnych krajach, ale także w ramach wspólnot gospodarczych oraz w skali międzynarodowej (Śnieżek, 2006, s. 42–46).

Rachunkowość tworzy wyodrębniony system w ramach systemu informacyjnego zarządzania przedsiębiorstwem, a informacja to jeden z najważniejszych

zasobów każdej jednostki gospodarczej. W celu wygenerowania oraz zakomunikowania prawidłowej, wiernej i przejrzystej informacji system rachunkowości musi zatem funkcjonować tak sprawnie, aby:

1) zapewnić prawidłową rejestrację zdarzeń gospodarczych i ich bieżący monitoring,
2) poprawnie kalkulować koszty jednostkowe produktów, a jednocześnie analizować, budżetować i kontrolować koszty w różnych przekrojach systemowo-informacyjnych oraz
3) w sposób jasny, rzetelny i wierny dostarczać informacji o jednostce zarówno zarządzającym, jak i otoczeniu.

Wdrożenie metod zarządzania opartych na maksymalizacji wartości dla akcjonariuszy zwiększyło presję wywieraną na konkurujące ze sobą przedsiębiorstwa do priorytetowego traktowania ujawnień, zarówno tych, których prezentacja jest obowiązkowa i wynika z narzuconych norm prawnych lub środowiskowych, jak i tych, o których ujawnieniu decyduje samo przedsiębiorstwo.

Efektywne funkcjonowanie współczesnych przedsiębiorstw w turbulentnym otoczeniu jest niemożliwe bez dostępu do informacji o dotychczasowych wynikach ich działania. Na podstawie ujawnianych informacji, po przeprowadzeniu często skomplikowanych analiz, podejmowane są decyzje finansowe, które w sposób zasadniczy wpływają na funkcjonowanie przedsiębiorstw w przyszłości. Analizy te pozwalają z jednej strony ustalić, czy dotychczasowa działalność dała zamierzone efekty (analiza *ex post*), z drugiej zaś określić kierunki dalszego działania (analiza *ex ante*). Zarządy podmiotów i użytkownicy zewnętrzni korzystają więc z różnorodnych informacji dotyczących zarówno samego podmiotu gospodarczego, jak i otoczenia, w którym on funkcjonuje.

Krąg korzystających ze sprawozdań finansowych jest szeroki, a ich oczekiwania informacyjne bardzo zróżnicowane. Użytkownicy sprawozdań finansowych są trudnymi partnerami w dyskusjach na temat istotności i użyteczności informacji biznesowej. Różne cele, odmienność specyfiki problemów decyzyjnych oraz presja globalizacji powodują, że oczekiwania i wymagania użytkowników są coraz większe, nie zawsze spójne oraz wieloaspektowe i wielopłaszczyznowe. Użytkownicy sprawozdań finansowych, chcąc efektywnie wykorzystać raporty roczne przedsiębiorstw funkcjonujących w krajach o różnych systemach regulacyjnych, ponoszą dodatkowe, często znaczące koszty, związane chociażby z uzyskaniem ich porównywalności. Otwarty pozostaje również problem odpowiedniego poziomu wiedzy i umiejętności użytkownika dotyczących analizowania ujawnionych informacji, jak również jakości, zakresu i formy jej komunikowania.

Ujawnianie oznacza udostępnianie informacji. Zazwyczaj jest definiowane w literaturze z zakresu rachunkowości jako:

> […] przekazywanie informacji gospodarczych, finansowych lub niefinansowych, ilościowych lub w inny sposób dotyczących sytuacji finansowej i wyników firmy (Owusu-Ansah, 1998, s. 608).

Informacje ujawniane przez przedsiębiorstwo dzielą się na dwie kategorie: obowiązkowe i dobrowolne. Obowiązkowe ujawnienie obejmuje informacje przekazane w celu spełnienia wymogów regulacji prawnych lub środowiskowych, natomiast dobrowolne to wszelkie informacje ujawniane ponad ujawnienia obowiązkowe. Są one definiowane jako:

> […] swobodny wybór publicznej prezentacji przez kierownictwo firmy informacji z obszaru rachunkowości lub innych informacji uznanych za istotne z punktu widzenia potrzeb decyzyjnych użytkowników raportów rocznych (Meek, Roberts, Gray, 1995, s. 555).

Sposób ujawniania informacji powinien być adekwatny (zgodny z tzw. negatywnie określonym celem – nie należy sporządzać mylących sprawozdań), rzetelny (co kryje w sobie dodatkowo etyczny cel zapewnienia jednakowego traktowania wszystkich potencjalnych odbiorców informacji) oraz pełny (co oznacza przedstawienie wszystkich istotnych informacji).

Ujawnianie informacji innych niż dotychczas zawarte w samych sprawozdaniach finansowych ma obecnie coraz większe znaczenie na rynku światowym i powoduje nieustające dyskusje nad kształtem i przydatnością tzw. raportu biznesowego[1]. Ustalenie odpowiedniego poziomu ujawniania informacji finansowych zależy wprost od poziomu społecznego dobrobytu, osiąganego dzięki ujawnieniom. Wobec braku etycznych teorii pozwalających na obiektywny pomiar dobrobytu konieczne jest, aby instytucje ustalające reguły rachunkowości opierały się na takich kryteriach, jak odpowiedzialność i wiarygodność.

Chcąc uzyskać właściwy poziom oraz jakość ujawnianej informacji, należy odpowiedzieć na trzy zasadnicze pytania (Śnieżek, 2008):

1) „Komu ma służyć informacja?”,
2) „Jaki jest cel ujawnienia informacji?”,
3) „Jakie informacje ujawnić?”.

---

1 Dla potrzeb niniejszego opracowania jako biznesowy rozumie się każdy raport, który skutecznie dostarcza informacji istotnych biznesowo. Jest to zestaw sprawozdań jednostki gospodarczej, który obejmuje raporty finansowe i niefinansowe, zarówno w formie zintegrowanej, jak i w postaci szeregu odrębnych sprawozdań lub zbiorów informacji na stronach internetowych spółek. Czasem taki pakiet informacji nazywa się „drzewem raportowania”.

Na pytanie: „Komu ujawniać?" zwykle odpowiada się, że sprawozdania finansowe są skierowane do posiadaczy akcji, innych inwestorów oraz wierzycieli. Dopuszcza się ujawnianie informacji pracownikom, klientom, agencjom rządowym oraz ogólnie społeczeństwu, uważa się ich jednak za drugorzędnych odbiorców informacji. W Europie na pytanie: „Komu ujawniać?" udziela się szerszej odpowiedzi. Interesy pracowników i państwa są traktowane na równi z interesami akcjonariuszy. Skutkiem mniejszego znaczenia stosunków własnościowych na korzyść szerszej koncepcji zainteresowanych stron jest zmiana charakteru ujawnień w sprawozdaniach finansowych. Ważne jest również, w jaki sposób i kiedy należy ujawniać informacje, ponieważ metoda i czas dostępu do informacji decydują o jej użyteczności.

Jakkolwiek potrzeby informacyjne poszczególnych grup odbiorców są podobne, jednak przekroje informacyjne oraz stopień szczegółowości niektórych informacji znacząco się od siebie różnią i zależą od specyfiki problemu decyzyjnego oraz jego horyzontu czasowego. Rozwój praktyki sprawozdawczości biznesowej jest uwarunkowany potrzebami informacyjnymi zarządu przedsiębiorstwa i jego otoczenia. Przed światowym rynkiem finansowym, ponadnarodowymi grupami kapitałowymi oraz inwestorami globalnymi stoją zadania i problemy, w których kontekście jednolitość stosowanych w sprawozdawczości podejść i rozwiązań umożliwi pokonanie wielu barier związanych z dotychczasową regionalizacją rynków i regulacji prawnych. Oznacza to przede wszystkim wypracowywanie wspólnych zasad, podejść, metod wyceny i pomiaru oraz form prezentowania informacji finansowej. Tylko wówczas rachunkowość jako międzynarodowy język biznesu ma szanse stać się czynnikiem rozwoju gospodarczego w ramach wspólnot gospodarczych oraz w skali globalnej (Jarugowa, 2000).

Przesunięcie nacisku z bilansu na rachunek zysków i strat w zewnętrznej sprawozdawczości finansowej uwypukliło fakt, że rachunek zysków i strat, mimo swojej niezaprzeczalnej przydatności informacyjnej, nie jest w stanie w krótkim okresie kompleksowo ująć i w pełny sposób odzwierciedlić przepływy zasobów zaangażowanych w działalność podmiotów gospodarczych. Zasadniczo powodem takiego stanu rzeczy jest to, że rachunek zysków i strat koncentruje się wyłącznie na tych przepływach zasobów, które stanowią tylko część działalności związanej z tworzeniem dochodu. Niemożliwe jest zatem wyróżnienie w rachunku zysków i strat różnych rodzajów zasobów zużywanych w procesie tworzenia dochodu, a także przedstawienie w nim pełnych zmian w stanie zasobów, wynikających z działalności inwestycyjnej oraz finansowej podmiotu.

Sprawozdawczość finansowa w obecnym jej kształcie wydaje się coraz mniej użyteczna. Nie jest w stanie sprostać rosnącym potrzebom i wymaganiom inwestorów, którzy nie zadowalają się już „suchą" informacją z raportów finansowych. Rozbieżności między ceną rynkową spółek a ich wartością księgową pokazują, że rynek, biorąc pod uwagę zasoby intelektualne oraz inne czynniki warunkujące

przyszły wzrost ich wartości rynkowej, dostrzega w spółkach więcej niż tylko aktywa netto wykazane w ich bilansie.

Sprawozdawczość finansowa podlega od wielu lat nieustającej krytyce. Chodzi głównie o pomiar w koszcie historycznym. Ścisły związek między bilansem i rachunkiem zysków i strat powoduje, że wykazywany w nich wynik finansowy jest narażony na niebezpieczeństwo wypaczeń. Zysk w ujęciu memoriałowym, jako podstawowa miara dokonań podmiotu, nikomu już dziś nie wystarcza, podlega krytyce różnych środowisk. Coraz więcej użytkowników sprawozdań, grup interesów i organizacji optuje za tym, aby działalność jednostek gospodarczych była oceniana przez pryzmat przepływów pieniężnych, które powoli stają się podstawową kategorią pomiaru wartości przedsiębiorstwa. Uważa się, że współczesne sprawozdania finansowe są niekompletne, natomiast informacje w nich zawarte wypaczone, a przynajmniej niezaspokajające różnych potrzeb użytkowników. Powstaje luka między wartością bilansową i wartością rynkową przedsiębiorstwa, co zmusza inwestorów do spojrzenia na aktywa netto jednostki przez pryzmat przyszłych przepływów pieniężnych i w praktyce powoduje konieczność dokonywania szczegółowych przeliczeń (Karmańska, 2006)

W ostatnich latach panowało (i panuje nadal, choć w mniejszym stopniu) przekonanie, że sprawozdawczość za bardzo skupia się na formie prawnej, a za mało uwagi poświęca treści ekonomicznej. Preferuje ona nadal przeszłość, a nie przyszłość, koszt, a nie wartość, stąd wynika jej skupianie się na ustalaniu zysku memoriałowego. Podkreślając zasadę pełnego ujawnienia, krytykuje się między innymi:

1) bilans jako trudny do zrozumienia,
2) nieistotność sumy bilansowej, która z powodu zasad wyceny nie posiada znaczących wartości poznawczych,
3) „papierowość" wyniku finansowego oraz brak odpowiednich objaśnień relacji wynik memoriałowy – wynik kasowy,
4) zasadę ostrożności, z powodu której w bilansie wykazuje się skutki zjawisk niekorzystnych, a nie rzeczywistą sytuację finansową przedsiębiorstwa,
5) nieprzejrzysty i nie do końca właściwy zakres ujawnień, praktycznie w każdym elemencie sprawozdania,
6) brak informacji dotyczącej przyszłości jednostki, podanej w formie możliwej do porównania z danymi *ex post*,
7) wciąż zbyt mały zakres informacji, na przykład o aktywach niematerialnych, potencjale intelektualnym i metodach zarządzania personelem przedsiębiorstwa,
8) brak istotnych informacji pochodzących z rachunkowości zarządczej,
9) trudności w określaniu wartości rynkowej przedsiębiorstwa,
10) brak korelacji między sprawozdaniami z różnych okresów,

11) zbyt małą wagę przypisywaną właściwemu przedstawieniu modelu biznesowego, który jest istotny dla społeczeństwa informacyjnego,
12) brak nacisku na kluczowe czynniki sukcesu,
13) zakres ujawnień dobrowolnych informacji biznesowej.

W ciągu ostatnich lat wiele się zmieniło. Raporty ewoluują i niewątpliwie podnosi się ich wartość informacyjna, jednak nadal słyszy się wiele krytycznych głosów dotyczących zasadności wyboru ujawnianych informacji. Współcześnie od raportowania biznesowego oczekuje się niemal cudu. Z jednej strony chodzi o przełamanie hermetyczności języka sprawozdań finansowych, a z drugiej o sprostanie wciąż rosnącym, wielopoziomowym i różnorodnym, jeśli chodzi o zakres, szczegółowość i treść, wymaganiom ich użytkowników. Po wielu latach tworzenia międzynarodowych standardów rachunkowości (sprawozdawczości finansowej) nadal nie wiadomo, czy jako globalne produkty odniosą one sukces i zaspokoją potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdań, a przynajmniej przerwą eskalację ich oczekiwań wobec informacji generowanych przez sprawozdania.

Zmiany w zakresie sprawozdawczości biznesowej są reakcją na zmiany środowiska gospodarczego. W praktyce powstawanie nowych pomysłów, koncepcji i rozwiązań w obszarze raportowania zawsze wyprzedzało tworzenie nowych i modyfikowanie już istniejących regulacji, ale obecnie zjawisko to przebiega znacznie szybciej. Otoczenie biznesowe przedsiębiorstwa wymaga w obecnych czasach dostępu do:

1) informacji o charakterze finansowym i niefinansowym;
2) dobrowolnych ujawnień informacji niewymaganych prawem, a istotnych z punktu widzenia podejmowanych decyzji inwestycyjnych; inwestorzy są bowiem w dużym stopniu zainteresowani czynnikami wewnętrznymi, determinującymi podejmowane przez przedsiębiorstwo decyzje;
3) informacji o znacząco rozszerzonym w stosunku do obecnego zakresie, pozwalających na przewidywanie sytuacji finansowej i wyników jednostki w przyszłości, a więc nie tylko informacji *stricte* historycznych;
4) danych o znacznie większej przejrzystości, zrozumiałych i często wspomaganych informacjami opisowymi.

W erze społeczeństwa informacyjnego raport finansowy jednostki gospodarczej powinien obejmować pełen pakiet informacji niezbędnych do prawidłowego określenia jej standingu finansowego oraz do właściwego oszacowania możliwości działania biznesowego w przyszłości. Już od dłuższego czasu na forum międzynarodowym podejmowane są działania zmierzające zarówno w kierunku doskonalenia struktury sprawozdań finansowych, tworzenia wspólnego pakietu zasad podstawowych w postaci jednolitych założeń koncepcyjnych dla sprawozdań

finansowych jako podstawowego źródła informacji o jednostce gospodarczej, jak i tworzenia rzeczywistych raportów biznesowych (raportowanie zintegrowane) przez dodatkowe dobrowolne ujawnienia.

1.2. Teoretyczne podstawy ujawnień dobrowolnych

1.2.1. Luka komunikacji w kontekście wybranych teorii objaśniających praktykę dobrowolnych ujawnień

Ujawnienia dobrowolne nabierają obecnie coraz większego znaczenia i są dobrem poszukiwanym i docenianym na rynkach kapitałowych. Naukowcy i badacze, a także praktycy wciąż podejmują próby określenia trzech istotnych parametrów takich ujawnień – a mianowicie tego:

1) jakie informacje powinny być ujawnione,
2) gdzie i w jaki sposób je ujawnić,
3) jakie są korzyści i problemy związane z takimi ujawnieniami.

Globalizacja rynku spowodowała, że firmy stały się bardziej międzynarodowe w swojej orientacji, a także doprowadziły do większej złożoności otoczenia biznesowego. Podczas gdy rynki kapitałowe oferują obecnie niedostępne wcześniej możliwości inwestycyjne, ważnym wydarzeniem związanym z tymi trendami jest tendencja inwestorów do konfrontacji z mnóstwem informacji o niezliczonych działaniach korporacyjnych. Oprócz wymaganych obowiązkowych ujawnień coraz więcej firm ujawnia informacje na zasadzie dobrowolności – prawdopodobnie w nadziei, że te dodatkowe dane pobudzą reakcje giełdowe, aby rozpoznać ukryte elementy wartości korporacyjnej. Chociaż nikt nie zaprzeczy, że tendencja do zwiększania liczby ujawnień korporacyjnych wzrasta, obecny „strumień" dobrowolnych ujawnień może wkrótce przekształcić się w prawdziwą „rzekę" dodatkowych informacji.

Obecnie większość firm w krajach rozwiniętych raportuje według jednego z dwóch dominujących zestawów standardów rachunkowości (lub czasem z obu jednocześnie): US GAAP i Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (IFRS). Niemniej jednak, mimo ich globalnego znaczenia, oba zestawy standardów rachunkowości mają poważne wady z punktu widzenia rynku kapitałowego, w tym w szczególności:

1) szeroki zakres możliwości kreowania wysokości wyników finansowych;
2) retrospektywny charakter procesu sprawozdawczości finansowej, co powoduje, że dane nie zawsze stanowią wiarygodną podstawę do prognozowania

przyszłych wyników, co może skutkować utratą wiarygodności z perspektywy interesariuszy;
3) koncentracja prawie wyłącznie na danych ilościowych (zazwyczaj brak miarodajnych informacji na temat takich problemów jak ryzyko inwestycyjne i długoterminowe skutki inwestycji kapitałowych);
4) brak ujawnień kluczowych czynników „napędzających" wartość w kluczowych obszarach działalności, na przykład kapitału ludzkiego, relacji z klientami, innowacji, badań i rozwoju (R&D) oraz reputacji korporacyjnej.

Skutkiem niewystarczającego, a już z pewnością zbyt powolnego przystosowania sprawozdawczości finansowej do realiów rzeczywistości gospodarczej stało się rozluźnienie relacji między informacjami publikowanymi na rynku kapitałowym a oczekiwaniami interesariuszy. Przyczyny tego zjawiska tkwią zarówno w możliwościach percepcyjnych tych ostatnich, jak i w awersji zarządów do ujawniania pewnych informacji lub ich kontekstu. Prowadzi to do powstania tzw. luk komunikacji (por. np. DiPiazza, Eccles, 2002, s. 85–92). Podczas procesu komunikowania się może wystąpić zjawisko tzw. dysonansu między odbiorcą a nadawcą (Ober, 2013). Oznacza ono sytuację, w której odbiorca nie bierze pod uwagę informacji pozostających w niezgodzie z jego oczekiwaniami. Zjawisko to A. Potocki, R. Winkler i A. Żbikowska nazywają luką informacyjną i wskazują na jej dwa rodzaje (Potocki, Winkler, Żbikowska, 2003, s. 41):

1) luka nadziei informacyjnej – występuje w przypadku, kiedy odbiorca dostaje niepełną informację, która nie pozwala mu podjąć oczekiwanych działań, i równocześnie ma nadzieję na jej późniejsze uzupełnienie przed nadawcę;
2) luka niezgody informacyjnej – kiedy odbiorca nie zgadza się z częścią bądź z całością komunikatu i nie wykorzystuje go do podjęcia żadnych działań decyzyjnych.

Jako najczęściej wskazywane w literaturze przedmiotu E. Śnieżek (2008) wymienia luki:

1) jakości, kiedy zarząd traktuje dany czynnik jako istotny generator wartości, ale dane generowane przez sprawozdawcze systemy wewnętrzne nie pozwalają na jego wiarygodną ocenę;
2) sprawozdawczą, w przypadku gdy zarząd traktuje dany czynnik jako istotny generator wartości, ale nie decyduje się na opublikowanie danej informacji;
3) informacyjną, gdy użytkownicy informacji traktują dany czynnik jako istotny generator wartości, ale uważają sposób lub zakres prezentacji za niezadowalające.

Występowanie luk komunikacji wiąże się ściśle ze zjawiskiem asymetrii informacyjnej. Zjawisko to zostało dostrzeżone między innymi przez G.A. Akerlofa,

który w 1970 roku w artykule *The Market for „Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism* opisał dokładnie, jak niepełna informacja wpływa na funkcjonowanie rynków, za co w 2001 roku otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie ekonomii (Akerlof, 1970). Asymetria informacji powstaje w sytuacji, w której jedna ze stron zainteresowanych lub uczestniczących w transakcji posiada więcej informacji niż druga. Prowadzi to do zaburzeń w działaniu rynku przez nieefektywną alokację zasobów, ponieważ mechanizmy rynkowe nie zapewnią ich optymalnego rozmieszczenia. Asymetria informacji jest najczęściej rozpatrywana w odniesieniu do rynku dóbr i usług, rynku ubezpieczeń, rynku pracy oraz rynku źródeł finansowania. Polega na nierównym rozkładzie informacji istotnych dla podmiotów transakcji (może to skutkować nieetycznymi działaniami w celu zwiększenia korzyści własnych). Zjawisko to niesie ze sobą negatywne skutki dla wszystkich uczestników rynku, a co najważniejsze – nie jest, niestety, możliwe całkowite wyeliminowanie go. Jednym z działań naprawczych niwelujących asymetrię informacji jest zmniejszanie luk komunikacji i dobrowolne ujawnianie dodatkowych (niewymaganych regulacjami prawnymi) informacji przez zarządy spółek. Zjawisko asymetrii informacji stanowi poważną barierę dla rozwoju wielu sektorów gospodarki. Towarzyszące jej zjawiska w negatywny sposób wpływają na działanie szeroko pojętego rynku.

Na ilustracji 1.1 przedstawiono najczęściej wymieniane w literaturze luki, przyczyniające się do asymetrii informacyjnej.

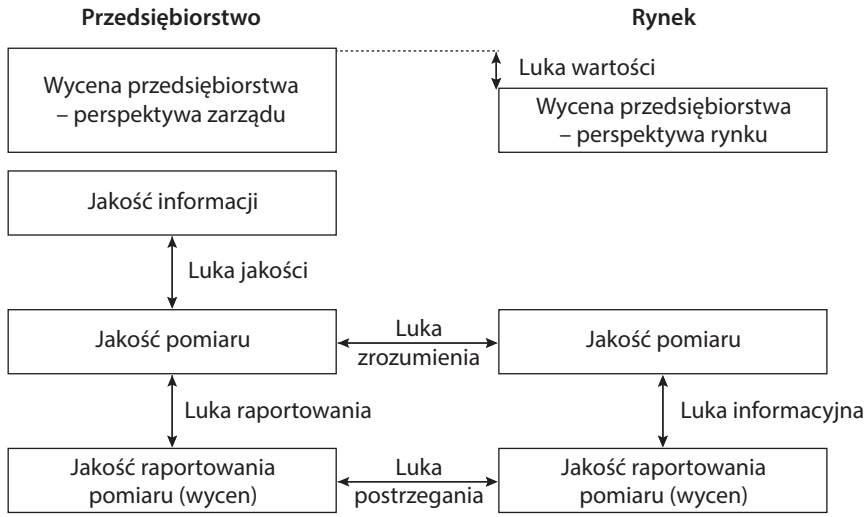

Ilustracja 1.1. Luka komunikacji i jej elementy

Źródło: Schuster, O'Connell, 2006, s. 2.